

Un poema de Verdaguer inèdit i censurat. Notes a propòsit del llibre *Disperses* (1924)

An unpublished and censored poem by Verdaguer. Notes about the book *Disperses* (1924)

RAMON PINYOL I TORRENTS

rpinyol@iec.cat / ramon.pinyol@uvic.cat

Universitat de Vic. Universitat Central de Catalunya - IEC

Resum: Entre els manuscrits de Verdaguer que encara romanen inèdits, n'hi ha un conjunt que, preparats per Lluís Carles Viada i Lluch, van ser-li encarregats per Francesc Matheu per al volum *Disperses* (1924) de l'*Obra Completa* de Jacint Verdaguer que editava La Il·lustració Catalana. Matheu, però, no va considerar oportú de publicar-ne la majoria, segurament perquè pertanyien a l'època del conflicte amb la jerarquia, eren massa incisius i, en alguns casos, al·ludien de manera poc transparent o directa a persones concretes (marquès de Comillas, bisbe Morgades, canonge Jaume Collell, cosí Narcís Verdaguer i Callís). Matheu va conservar entre els seus papers les transcripcions de Viada. En procés d'edició crítica, n'editem avui, contextualitzant-la, una mostra representativa i d'especial interès.

Paraules clau: Verdaguer, Francesc Matheu, Lluís Carles Viada i Lluch, volum *Disperses*, censura.

Abstract: Among Verdaguer's remaining unpublished manuscripts is a set prepared by Lluís Carles Viada i Lluch, which was commissioned by Francesc Matheu for the volume *Disperses* (1924) of *The Complete Works* of Jacint Verdaguer, and published in La Il·lustració Catalana. Matheu, however, considered it inappropriate to publish most of the poems, probably because they belonged to the time of conflict with the hierarchy, were too incisive and, in some cases, directly alluded to specific people (Marquis of Comillas, Bishop Morgades, Canon Jaume Collell, cousin Narcís Verdaguer i Callís). Matheu kept Viada's transcriptions among his papers. In the process of critical edition, today we are publishing a contextualised representative sample of special interest of Verdaguer's opus.

Keywords: Verdaguer, Francesc Matheu, Lluís Carles Viada i Lluch, book *Disperses*, censorship.

DATA PRESENTACIÓ: 10/04/2023 ACCEPTACIÓ: 03/05/2023 · PUBLICACIÓ: 12/06/2023

Introducció

És poc conegut que Jacint Verdaguer va ser sotmès pòstumament a censura, almenys per dos dels seus editors, Lluís Carles Viada i Lluch i Francesc Matheu. Dos personatges, d'altra banda, devotíssims del poeta de Folgueroles, que ja sigui perquè van creure que algunes peces, o alguns versos d'algunes peces, no feien quedar bé Verdaguer i/o que podien molestar algú, ja sigui perquè creien, segurament de bona fe, que tenien un to massa irat o ressentit, producte de l'època en què ambdós pensaven que l'escriptor s'havia trastocat «momentàniament». Després matisarem l'actitud i la conducta d'aquests dos editors-amics de Verdaguer.

Així, doncs, ens trobem davant d'un seguit de poesies, algunes de valor literari indubtable, d'altres peces curtes menors i d'altres que tenen, a més, interès biogràfic. Estic preparant l'edició crítica de la poesia dispersa de l'escriptor per a la col·lecció Jacint Verdaguer. Obra completa, que editen Verdaguer Edicions i la Societat Verdaguer. En el transcurs de la feina prèvia he descobert un seguit de textos que, copiats de la mà de Viada i Lluch directament de manuscrits verdaguerians, van ser proposats a Francesc Matheu per integrar-los en el volum *Disperses* de les Obres Completes de Mossen Jacinto Verdaguer, publicades per La Il·lustració Catalana.¹

Lluís Carles Viada i Lluch va encarregar-se de la feina de trobar i transcriure poesia verdagueriana, en llur majoria inèdita, que lliurava a Matheu, que la triava. Es conserven algunes cartes de Viada que acompanyaven les peces copiades. El volum *Disperses*, dels més breus de la sèrie (150 pàgines), conté obres ja conegudes, com *Dos màrtirs de ma pàtria* –amb el títol escapçat, que hauria de continuar *o siga Lluçia i Marçia*–, que havia estat publicada per un grup d'amics del poeta en el periòdic vigatà *Eco de la Montaña* el 1865, i *Colom*, que segueix els fragments que, amb el nom de *Colom, seguit de Tenerife*, havia publicat Josep Pijoan el 1907 («Col·lecció d'Obres Pòstumes»). Aquests dos títols ocupen dues terceres parts del volum editat per Matheu. La resta, 22 poemes, eren en part inèdits i d'altres publicats en llocs diversos.²

La compilació del volum *Disperses*

Abans que de l'edició de *Disperses* el 1924 no hi havia cap conjunt de poesia dispersa verdagueriana tret del de l'antologia *La mellor corona* (1902), sortit el mateix any de la mort del poeta i que van aplegar dos

1 Conservo les grafies usades per Matheu en els volums publicats també sota el nom d'«Edició popular». I al llarg de tot el treball modernitzo l'ortografia, només l'ortografia, d'acord amb el que sortosament sembla que es va generalitzant amb els textos prefabricats.

2 N'hi ha un, titulat amb tres asteriscos, que en els mss. 378/1 i 3722 de la Biblioteca de Catalunya, porta el títol «Record d'avui fa quatre anys», que fou censurat suprimint-ne els versos primer i vint-i-novè, que en tots dos casos diuen: «Senyor marquès de Comillas». I, com es pot suposar, són una diatriba contra el potentat. Contra el que diu Pere Tió en la seva important *Catàleg de manuscrits verdaguerians de la Biblioteca de Catalunya* (consultable a la Sala de Reserva de la Biblioteca) aquest poema no fou publicat a *La mellor corona* i, que sapiguem, no va sortir fins a *Disperses*.

íntims amics seus, Carles Lluís Viada i Lluch i Anton Busquets i Punset. Aquest volum, però, no sols conté peces ja publicades en llocs diversos, sinó també d'altres d'inèdites que estaven en manuscrits en poder dels dos personatges. Francesc Matheu va demanar la col·laboració de Viada per recollir poemes amb destinació al volum. Segurament també devia comptar amb la de Joan B. Batlle, assistent de Verdaguer en vida d'aquests en diverses tasques editorials, i amb la d'Anton Busquets i Punset. Malgrat anar numerat com a vol. XXX, segons la revista *Catalana* del 30-XI-1924, acabava de sortir, però ho feia abans que el XXVIII, *Barcelonines*, els plec i les cobertes del qual, per dificultats que no s'expliquen, no es van repartir fins a mitjan desembre de l'any següent (*Catalana*, 15-XII-1925).

Lluís Carles Viada i Lluch (Barcelona 1863 - 1938), nebot de la muller de Joaquim Rubió i Ors i del cardenal Joaquim Lluch i Garriga²³, i cosí, doncs, d'Antoni Rubió i Lluch, a causa de la ruïna familiar no va poder seguir estudis universitaris. De jove va entrar a treballar de caixista en una impremta i després va treballar en diverses editorials, especialment la Montaner y Simón de Barcelona. Va ser membre numerari de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (RABLB) i corresponent de la Real Academia Galega. Molt influït per l'integrista Sardà i Salvany –de qui el 1885 va traduir al català el famós *El liberalismo es pecado*–, per recomanació d'aquest, va dedicar-se a la poesia en castellà i va participar en el periodisme polític en publicacions de caire carlí i catòlic tradicionalista. Va dirigir el setmanari *El Sarrianiés* (1895-1902) i la revista *La Hormiga de Oro* (1927-1936). Va publicar diversos llibres de poesia, algun en català. Traduí força al castellà, tant poemes catalans com italians, així com obres com ara *Evangelina*, de Longfellow, o *Ben Hur*, de L. Wallace. Singularment rellevant és la seva traducció de *La Vita Nuova* al castellà (*La Vida Nueva*, Barcelona, 1912), de Dante. La biografia de Viada està per fer.³ És notable la seva dedicació a la lexicografia castellana i a la història de la impremta i la bibliografia barcelonines. Avui és recordat, sobretot, per la seva tasca d'editor de Verdaguer (*Montserrat*, 1898-1899; *Santa Eulària*, 1899; l'antologia pòstuma, ja citada, amb A. Busquets i Punset, *La mellor corona*, 1902; *Corpus Christi*, 1903; *Santa Maria del Pi*, 1909; i *Barcelonines* i *Jovenívols*, 1925, aquestes dues darreres dins l'anomenada «Edició Popular» de l'editorial Il·lustració Catalana), traductor (més d'un centenar de poesies i proses a l'espanyol, en part inèdites) i estudiós de Verdaguer (amb treballs inèdits conservats a la Biblioteca de Catalunya, com ara un sobre la presència del poeta als Jocs Florals de Barcelona).

Enamorat de l'obra verdagueriana i admirador fervent del poeta, tractà d'ajudar-lo en el que pogué, però adscrit al grup dretà que maldava per tenir l'herència material (les obres i els manuscrits, que de diners no n'hi havia) i espiritual de Verdaguer, figura entre els marmessors del testament atorgat mig forçadament el 3 de juny de 1902 a Vil·la Joana, al costat de «sus amigos» Francesc Matheu, Josep Franquesa i Gomis, Ramon Miralles, Busquets i Punset, Manuel Farguell i Alfons Bonay.⁴ Viada, a

³ Hom pot consultar de manera provisòria l'entrada corresponent de l'Enciclopèdia Espasa (amb informació segurament facilitada per ell mateix), Codina (2006) i Molas *et al.* (2012).

⁴ Veg. a Pereña (1955) aquest testament i el del 10 de juny, que l'anul·la, i les figures dels grups enfrontats al voltant del malalt. També Codina (2006: loc. cit. en la n. ant).

banda del seu coneixement de la producció del poeta, en posseïa originals, que en bona part van acabar a la Biblioteca de Catalunya.⁵ Era natural, doncs, que Matheu li encarregués la feina de transcripció d'obra per a *Disperses*. De fet, ja havia intervingut en altres volums de la col·lecció, com s'ha dit.⁶

Els poemes de *Disperses*

Viada facilità la transcripció manuscrita d'almenys 29 textos inèdits (amb algun de pòstum dispers), si hem de fer cas de la numeració a llapis que hi ha en els autògrafs viadencs del Fons Francesc Matheu de la RABLB, avui en procés de catalogació. El volum, com ja s'ha explicat, és força curt, amb només 150 pàgines, de les quals dues terceres parts estan ocupades per *Dos màrtirs de ma pàtria* i *Colom*. La resta conté 22 poesies, de les quals ens consta que només 7 inèdites. Tot i que la revista *Catalana*, propietat de Matheu i que donava notícia de les obres de la seva editorial, va fer una crida en el núm. 158 (15-I-1924) a enviar-hi poesies inèdites i disperses per poder tancar la col·lecció d'obres verdaguerianes, no sembla haver obtingut gaire èxit si tenim en compte que en el Fons Matheu només n'hi ha un parell. És possible, de tota manera, que algunes peces siguin de les que acabaren publicades i de les quals hem pogut seguir la pista del lloc on aparegueren. Sigui com vulgui, el fet és que Matheu no va publicar-ne 17 de les que li havia facilitat Viada.

Es tracta, gairebé totes, de poesies autoreferenciades, on Verdaguer al·ludeix al seu estat d'ànim en els darrers anys del segle, algunes datades entre 1897 i 1898. Hi traspuen, sovint de manera colpidora, el seu desencant, les seves ferides, la seva soledat, la seva ira i també el seu ressentiment pels tràngols que passava o que acabava de passar. La gran qüestió és per què Matheu no les va publicar. El mateix Viada, a *La mellor corona*, n'havia donat algunes mostres ben explícites d'aquest aspecte de la poesia de Verdaguer (pràcticament tota la secció titulada «Crucíferes») i que ara en reculli d'altres fa pensar que per a ell ja havia passat molt de temps d'aquells fets. L'exclusió, ja assenyalada, dels versos «Senyor Marquès de Comillas» suprimits del poema indicat amb tres asteriscos com a títol, potser és explicable perquè Claudio López encara era viu o acabava de morir (traspassà el 18 d'abril de 1925) quan es confegia o imprimia el volum. D'altra banda, López fou un dels que va donar suport al cop d'estat de Primo de Rivera i que els volums de l'Obra completa van aparèixer revisats per la censura militar vigent aleshores. Els altres textos censurats, perquè d'una veritable censura es tracta, potser ho foren per la peculiar relació de Matheu amb Verdaguer de la qual parlem en l'epígraf següent.

5 Potser algun autògraf es devia perdre en l'assalt al seu domicili per part d'una «patrulla de control» durant la guerra civil. La detenció de Viada per milicians el 1938 amb les consegüents tortures a què va ser sotmès van provocar-li la mort pocs dies després de ser alliberat.

6 Al Fons Francesc Matheu de la RABLB es conserva una carta de Viada del 4-XII-1923 en què diu que ja ha pogut transcriure una «quarta part del quadern *Jovenívoles*» i que en 8 o 10 dies espera tenir-lo acabat i que si Matheu vol començar la impressió que pot fer-ho, que «no es perdrà pel copista». No hem trobat cap carta relativa a *Disperses*. Si que n'hi ha a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (Documentació personal de Lluís Carles Viada i Lluch, caps 6).

La relació Verdaguer-Matheu i el paper d'Anicet Pagès de Puig

La coneixença entre Jacint Verdaguer i Francesc Matheu⁷ venia de lluny, segurament de l'època en què el barceloní presidia La Jove Catalunya i el folguerolenc mirava de mantenir contactes amb els escriptors de la capital. En tot cas, ja des del triomf de *L'Atlàntida* als Jocs Florals de Barcelona la relació s'intensifica i aviat Matheu forma part de les persones que són consultades en aspectes morfosintàctics i lingüístics en general que amoïnaven Verdaguer en les revisions de les seves obres. A més, quan Matheu ja era director de *La Il·lustració Catalana*, abunden en la publicació els textos verdaguerians. I Matheu va ser qui va aconseguir que el poeta reunís les proses d'*Excursions i viatges* (1887) en un volum, que ell mateix va prologar i que dos anys més tard recollís també en volum els articles publicats a *La Il·lustració* que formen el *Dietari d'un pelegrí a Terra Santa* (1889), reeditat el 1894.

En esclatar el cas Verdaguer no està documentada la posició de Matheu, però diversos indicis apunten que se sumà a l'opinió generalitzada entre les figures més destacades del catalanisme que Verdaguer s'havia trastocat. Un dels pocs que no se li va girar d'esquena i l'ajudà materialment i intel·lectual, el ceretà Justí Pepratx, en comentar-li en carta de l'11 de maig la sorpresa que no l'hagin premiat als Jocs Florals de 1896 (qüestió de la qual tractarem seguidament), li diu. «No entenc que amics com en Narcís Oller i tots los altres companys seus, que tant l'havien alabat temps enrere, l'hagen també rebutjat. Mes són homes i com homes, flacs.» (EJV 1987: 15).

Corria el rumor, no pas infundat, que Verdaguer havia presentat un poema als Jocs Florals de 1896. Hi pretenia recuperar una part del prestigi perdut i demostrar que les seves capacitats artístiques restaven incòlumes. Verdaguer, en un text al lògraf (la seva lletra era massa coneguda i ja de temps abans es feia escriure els poemes dels certàmens per copistes) que, segons les actes del jurat conservades a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, titulat *Primavera*, tingué una menció honorífica. No hi consta ni el nom de l'autor i es va optar per no fer-la pública, a desgrat de constar en l'acta manuscrita. Anys més tard, Viada i Lluç, desmenteix categòricament que Verdaguer s'hagués presentat als Jocs de 1895, 1896 i 1897, com circulava encara en els ambients literaris. I afirma que són falses les afirmacions que el poeta de Folgueroles fou objecte de persecució i que en aquells Jocs se li fes un boicot (Verdaguer 2021: 64). O Viada anava mal informat i de bona fe o jugava a tapar el joc brut que es produí en els de 1896. Les proves, com veurem, són aclaparadores: es va fer tot el possible per no premiar-lo.

Hi va haver una veritable conxorxa perquè Verdaguer no sortís premiat, a desgrat que sembla que no van acabar de saber, tot i sospitar-ho, quin text hi havia presentat. El complot, orquestrat per Anicet Pagès de Puig,⁸ que acabaria guanyant la Flor Natural (malgrat que el seu poema l'havia

⁷Estalvio al lector una síntesi de la vida i obra de Matheu, força conegudes i accessibles a través de d'articles i llibres diversos. Un bon resum a Martí (2007).

⁸Pagès de Puig (Figueres, 1843-Madrid, 1902) és un poeta avui gairebé desconegut, del qual Matheu va editar la poesia completa pòstumament (1906 i 1907). Fou un dels fundadors de la Jove Catalunya i el 1878 s'establí a Madrid. Sembla que només va escriure per als certàmens floralescos i, doncs, la seva poesia era sols coneguda pels volums dels Jocs on va obtenir nombrosos premis. De fet, pràcticament la seva biobibliografia està per fer.

presentat a la Viola, però el jurat el va canviar de premi), comptava amb la complicitat de Narcís Oller, president del certamen, i de Francesc Matheu, que només era membre del Cos d'Adjunts, però que controlava les bambolines dels Jocs. M. Àngels Verdaguer va descobrir-ne la documentació que ho prova i la va donar a conèixer el 1997 (M. A. Verdaguer 1997-2001: 277-327). No podem ara resumir el seu treball, però no podem estalviar fer referència a les cartes desqualificadores del poeta que fa Pagès, que fins amenaça, si fos premiat el de Folgueroles, d'organitzar un escàndol «*en la prensa delante de toda España que cree que todavía Verdaguer es el gran poeta de La Atlántida*» (Verdaguer 2021: 71). La lectura de la correspondència entre els tres implicats fa venir vergonya aliena.

Matheu no va publicar la majoria dels textos que li va facilitar Viada, gairebé tots inèdits, malgrat que en la crida que s'havia fet a *Catalana* que hem citat més amunt, es demanaven poemes dispersos i inèdits. També entre els papers del Fons Matheu de la RABLB s'hi troba l'original presentat als Jocs de 1896, la versió més acabada que coneixem del poema, que uns anys abans havia estat publicat en versions més primerenques per Ricard Torrents i M. Àngels Verdaguer amb el títol de *La Pomerola* i avui en la darrera edició ja porta el de *Primavera*, que és el que havia decidit el poeta. En aquest fons també hi ha altres peces procedents dels fons dels Jocs Florals, en les quals ara no podem entrar.

Rectificacions de Matheu i Pagès?

De tota manera, no podem oblidar que, ja sigui com a desgreuge, ja sigui per veritable afecte, o per tot plegat, Francesc Matheu va fer la primera edició, en 30 volums, de l'obra completa de Verdaguer, amb intenció de fer-la assequible a tots els públics. Malauradament, la seva obsessió antifabriana no va fer un bon servei a la lectura i la difusió de Verdaguer. L'ortografia usada en l'edició de *La Il·lustració Catalana* dona una imatge d'un autor d'un altre temps. L'empresa, val a dir-ho, va costar molts esforços i diners a Matheu (i sembla que també al seu soci Joaquim Cabot i Rovira), que havien jugat la carta d'obtenir més vendes de les que finalment es feien,⁹ a banda d'haver de pagar dues vegades pels drets d'edició. Primer, a llibreter-editor Josep Agustí. Aquest, però, tenia un préstec avalat amb el drets verdaguerians i que no va poder tornar. El jutjat va atorgar-los al prestamista, que va morir al cap de poc, i els seus hereus va obligar Matheu a tornar-los a pagar sota l'amenaça de portar-lo als tribunals. Matheu va pagar. Sobre aquest tema tinc en preparació un treball detallat. Sigui com vulgui, Matheu va publicar l'obra completa de Verdaguer.

Resulta sorprenent, d'altra banda, la carta del 19 de novembre de 1902 que el fill de Pagès de Puig, Juan, va escriure a Matheu (conservada dins el reiteradament citat Fons Francesc Matheu de la RABLB), en què li diu, entre altres coses, el següent: «*sus últimos momentos fueron para su madre*

⁹Sembla que tiraven 15.000 exemplars. Ho diu Matheu en una carta a Víctor Català de l'11-I-1914, on explica que «no sé pas com ne sortirem; és una caparrada d'en Cabot i meva, que pot sortir-nos un xic cara. Ho hem calculat a no guanyar-hi res, i si no es ven l'edició, hem de perdre diners de valent.» (Epistolari 2005: 198).

y el poeta Verdaguer, de quien no pasaba día que no se acordase desde que ocurrió el fallecimiento de este señõr. Pagès va passar els seus darrers mesos de vida amb diverses complicacions de salut. Va penedir-se llavors dels seus judicis injustos sobre el poeta de Folgueroles i de les maniobres poc honorables i perjudicials per a Verdaguer de 1896? Qui sap. Però aquesta afecció tardoral per Verdaguer, que deu ser certa, no deixa de ser inesperada.

«Del gegantí vaixell on tu navegues»: el poema censurat

Del conjunt de poemes transcrits per Viada i que Matheu no va publicar, com hem referit més amunt, se'n podrien donar uns quants de veritable interès literari i biogràfic. L'edició del conjunt és una tasca, tanmateix, en la qual treballa preparant l'edició crítica de *Disperses* i que no s'escau, ni és possible, de fer aquí.

N'he triat un, tant per ser el més llarg, com pel seu to narratiu. És sabut que ens els darrers anys del segle XIX Verdaguer va començar a canviar alguns dels seus pressupòsits estètics, i en certs casos va intentar d'acostar-se als modernistes. El gènere narratiu, com és sabut, fou força conreat per les generacions joves del moment. A més, convé recordar que en aquests anys és quan escriu la majoria de les seves rondalles i que cultiva el *long poem*, del qual és una bona mostra justament *Primavera*.

Part de l'autògraf verdaguerià es troba en el ms. 3722 de la BC. Es tracta d'un text de 73 versos blancs: 63 decasíl·labs sense cesura i 10 d'hexasíl·labs, sense cap estructura estròfica. Un tipus de versificació que diria que li donava més llibertat expressiva. El camp lèxic de termes negatius («taurons», «humil», «calavre», «mort», «minva», «sepultura», «goles», «lleigs monstres», «moribund», «horrorós», «boig»..., a voltes en parelles d'adjectius com «malalt i exànim» i «sol i nu» o un tercet de substantius com «insults, afronts i vituperis») és aclaparador dins de la poesia. No és només el to i els trets autobiogràfics el que resulta interessant de la poesia, sinó també els encerts estilístics que presenta.

En el primer vers ja queda clar qui és el «tu» a qui s'adreça el poeta: Claudio López Bru, segon marquès de Comillas. Ell fou qui, «del gegantí vaixell» on navega, el va tirar «per la popa». Seguidament expressa les conseqüències d'aquell fet, o sia, de l'acomiadament de Can Comillas, que el va portar, privat de sou i feina, a la misèria. I els altres «vaixells» -els amics, els coneguts- que va trobar, «insensibles», no el van socórrer. Tot i tenir la mort a prop, va resistir i aconsegueix arribar a recer. Creu que el seu entorn el salvarà. Els versos 30-41 són ben transparents: el marquès, el cosí Narcís Verdaguer i Callís, l'amic de l'ànima el canonge Jaume Collell, i fins els pobres a qui havia fet caritat. Tots ells l'han abandonat, el calumnien i el tracten de boig. Els versos 48-53 s'adrecen als que faltaven a la llista dels que l'han traït i l'han deseparat: els clergues, els més obligats a la caritat, al davant dels quals cal situar el bisbe de Vic Josep Morgades, que l'havia coronat «poeta de Catalunya». L'home que, juntament amb els altres tres esmentats, va condemnar-lo a la pobresa, amb aquell «siti per fam», per dir-ho amb els mots del títol d'un dels articles d'*En defensa pròpia*, en

què van confabular-se per tal de doblegar el capellà-poeta. Convé recordar que Verdaguer, a més d'haver perdut els sous que percebia del marquès per les tres feines que hi tenia. Matisem que, a desgrat que se sol usar, com fa el mateix Verdaguer, el qualificatiu de «mecenes» per denominar Claudio López, s'ha de tenir present que era «l'amo», per més atencions que se li tinguessin a l'assalariat. Per acabar-ho d'adobar, Verdaguer, sense ingressos i amb demandes judicials pels préstecs que no podia tornar, va ser privat de l'exercici dels sacraments en ser suspès a *divinis* per Morgades i, doncs, privat de l'única assignació que li quedava i que el dret canònic obligava els bisbes a pagar als sacerdots en l'exercici de les seves funcions: l'estipendi de la missa. No li resta més que el consol de la seva fe (vv. 63-66). Però, així i tot, continua clamant perquè se li faci justícia i se li digui «per quin delicte» ha de continuar «pledejant per la mort i per la vida» (vv. finals).

La referència del v. 70 («Lluitant ja fa tres anys...») connecta aquesta poesia amb d'altres en què commemorava la seva expulsió de Can Comillas (1893) i la supressió de les llicències sacerdotals (1895). Si la indicació és precisa, indicaria que el poema fou escrit el 1898. Un any abans, sortí a la revista *L'Atlántida*, núm. 30 (1-VIII-1897), «Avui fa dos anys», amb el lema. «Per quin delicte?» i la data «23 juliol 1897». Fou recollit a *La mellor corona* (p. 43) amb lema i títol, però no a *Disperses*. Escriví també «Record de fa quatre anys» (des del 1893), la poesia amb versos censurats a què hem fet referència més amunt, que es publicà per primer cop a *Disperses*. I, encara, entre els autògrafs de Viada i no publicat per Matheu, n'hi ha un altre que comença: «Cinc anys ha que navego per aigua ben amarga». Si les datacions dels dos darrers es corresponguessin amb les dels tres primers, serien de 1897 i 1898, respectivament. Sigui com vulgui, la situació d'amargor pel seu calvari no sols fou intensíssima mentre no estigué resolt el conflicte eclesiàstic (1898) sinó que perdurà, com n'hi ha moltes proves documentals, de fet fins a la seva mort el 1902.

«Del gegantí vaixell on tu navegues»

Del gegantí vaixell on tu navegues
me tirares un dia per la popa
i em trobí sol dintre la mar immensa,
lluny de la terra aimada
i a mercè dels taurons i de les ones. 5
Vegí passar altres vaixells altívols
deixant per rastre platejada estela.
Jo humil a tots los demaní una corda
per no donar-te pena:
cap d'ells volgué donar-me-la, insensibles 10
allunyant-se de mi com d'un calavre
i em quedí sol i nu sobre l'abisme.

Cent colps miro la mort de cara a cara
allargar los seus braços per estrenya'm
i cent colps reculí, malalt i exànim, 15

Ramon Pinyol i Torrents. Un poema de Verdaguer inèdit i censurat. Notes a propòsit del llibre
Disperses (1924)

vull posar-me a nedar, ma força minva
i mos braços s'enrampen i s'adormen
i els colps de mar onada sobre onada
rodolen sobre meu i m'arrauleixen,
i totes poden ser ma sepultura. 20
Cent goles de lleigs monstres se'm disputen
i vaig d'ací i d'allà, cabusso i rodo,
no sabent de quina urpa seré presa.
Abans de perdre l'esma,
ans d'entregar-me a l'horrorós naufragi, 25
faig un esforç suprem, tal volta l'últim,
i fent servir de remos mos dèbils braços
a un promontori de la vora arribo.
Ho sort!, oh gran ventura!
Allí veuen mos ulls al meu mecenes, 30
a algun parent dels de ma sang mateixa
que com un fill jo bressolí en mos braços;
allí a més d'un amic estimadíssim
a mi lligat amb parentiu de l'ànima;
allí, refets, los pobres amb qui un dia 35
partia amb caritat mon pa mengívol
no podent-los donar sang de les venes.
Mes ai!, mes ai!, d'un a un los crido
i tots me fan lo sord, i si em responen
és amb insults, afronts i vituperis. 40
L'un me diu boig, l'altre dolent o ximple.
Los demano un remolc, un cap de corda
tan sols me la darien per penjar-me;
los demano una mà i no me la neguen,
mes és sols per empenya'm mar endintre, 45
on trobe sepultura entre les ones
o dels taurons la mort en les entranyes.
Del Senyor crido als venerats ministres,
de l'angèlica taula amics un dia,
i en lloc de mots de pau del diví Mestre 50
n'escolto crits de fes-te allà! i d'afora!,
com si fos un rebuig del santuari
o un tigre de les selves homicida.

Demano un tros de fusta
per a flor de les aigües sostenir-me: 55
m'envien en lloc seu un raig de pedres
amb lo mantó de l'odi,
i de dolor i pena
colltorce'm em sento gairebé sens vida.
Per entregar a Déu ma ànima inútil, 60
los ulls del moribund al cel aixeco,
amb lo darrer sospir de l'agonia.
Lo cel no és insensible com els hòmens:

Ramon Pinyol i Torrents. Un poema de Verdaguer inèdit i censurat. Notes a propòsit del llibre
Disperses (1924)

a mos sospirs obrint-se sento venir-me la perduda força i amb nova sang i amb nou delit reviure. Mes los hòmens m'aparten de la terra on fins los criminals tenen estada. Així visc o així moro,	65
Lluitant ja fa tres anys o tres centúries amb l'horrorós naufragi, pledejant per la mort i per la vida; me sabries dir tu per quin delictes?	70

Bibliografia

- Busquets i Punset, A. i Viada i Lluch, L. C. (eds.) (1902) *La mellor corona. Poesies de Mossèn Jacinto Verdaguer*, Barcelona, Tipografia «L'Avenç».
- Casacuberta, J. M. i Torrent i Fàbregas, J. (eds.), EJV, (1987) *Epistolari de Jacint Verdaguer*, Barcelona, Barcino.
- Codina, F. (2006) «Estudi introductor» dins Jacint Verdaguer, *Barcelona. Textos per a un llibre*, Vic, Eumo/Societat Verdaguer, pp. 102-112.
- Martí, M. (2007) *Francesc Matheu i la revista Catalana. L'oposició a la normativització del català (1918-1926)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, esp. pp. 13-27.
- Molas, P., Duran, E. i Massot i Muntaner, J. (dtors.) (2012) *Diccionari biogràfic de l'Acadèmia de Bones Lletres*, Barcelona, Reial Acadèmia de Bones Lletres/Fundació Noguera.
- Muñoz i Pàiret, I. (ed.) (2005) *Epistolari de Víctor Català*, vol. I, Girona: CCG Edicions, p. 198.
- Pereña, J. (1955) *Els darrers dies de la vida de Jacint Verdaguer*, Barcelona, Barcino, pp. 129-176.
- Verdaguer, M. À. (1997-2001) «Cartes d'Anicet Pagès de Puig a Narcís Oller i Francesc Matheu: el cas dels Jocs Florals de Barcelona de 1896», *Anuari Verdaguer* 10, pp. 277-327.
- Verdaguer, M. À., Torrents, R. i Pinyol i Torrents (eds.) (2021) «Estudi preliminar», dins Jacint Verdaguer, *Primavera*, Vic, Verdaguer Edicions/Societat Verdaguer, esp. pp. 49-73.
- Verdaguer, J. ([1924]) *Disperses* (Obres completes de Mossèn Jacinto Verdaguer, vol. XXX), Barcelona, La Il·lustració Catalana.